

"rekonstruirati" jer su nam poznate jedino iz zapisa koji ih sadrže kao vlastite dijelove. Ipak, i na temelju takvih posrednih svjedočanstava može se zaključiti o brojnosti i raznovrsnosti usmene proze: tematski se kazuje o životinjama, o vragovima, o vješticama, o osnivačima gradova, o svecima i o Djevici Mariji, a žanrovski se radi o zabavnim pričama, o bajkama, o predajama, o legendama i o egzemplima. U pripovijedanju se očituju raznoliki utjecaji pisane književnosti na usmenu i obrnuto, a prepleću se svjetska i domaća tradicija.

Renesansa razumije usmeno pripovijedanje kao svojevrsnu "prirodnu poeziju" nepismenog naroda, a u najširem smislu takvo se stajalište zadržava i razrađuje sve do hrvatskog preporoda, pa je tome posvećeno poglavlje "Od renesanse do hrvatskog narodnog preporoda". U drugoj polovici osamnaestog stoljeća dolazi do predromantičkog oduševljenja "pučkom umjetnošću", ali hrvatsko usmeno pjesništvo otkrivaju zapravo tek Ljudevit Gaj i pisci hrvatskog preporoda. Četvrto se poglavlje, "Priče do polovice dvadesetog stoljeća", bavi problematikom toga za razvitak i istraživanje usmene književnosti iznimno važnog razdoblja. Usmena književnost i dalje se pritom uglavnom idealizira, ali uvelike raste i zanimanje koje više nije samo "književno" nego je i znanstveno: skupljaju se priče i pjesme, izdaju se zbirke, a javljaju se i znanstveno utemeljeni radovi. Radićevu *Osnovu za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu* autorica smatra svojevrsnim temeljnim djelom hrvatske etnografije.

Posljednje poglavlje, "Priče, pričanje, istraživanje u naše doba", na svoj način zaokružuje knjigu jer se autorica vraća temeljnim teorijskim problemima, prikazujući neke novije radove hrvatske znanosti o književnosti i folkloristike posvećene usmenoj priči i pripovijedanju, ali i upozoravajući na današnje postojanje usmene književnosti. Taj dio knjige na neki način povezuje analizu teorije usmene književnosti s analizom samog stanja u usmenoj književnosti, odnosa usmene književnosti prema tradiciji, uvođenja novih elemenata u tradicijski utvrđene vrste i nastanka novih, suvremenih usmenoknjiževnih vrsta.

Nova knjiga Maje Bošković-Stulli upotpunjuje na neki način njezinu nedavno objavljenu knjigu *Usmene pripovijetke i predaje*. Može se shvatiti i kao svojevrsni prošireni komentar i daljnja razrada određenih načelnih pitanja pokrenutih u predgovoru prethodnoj knjizi. Njezine se temeljene vrijednosti mogu zato najlakše razabrati upravo u tom odnosu: dugotrajni iscrpni rad na samim tekstovima obrazložen je i utvrđen razradom načela i hipoteza prema kojima se provodio i koje su omogućile dosljednu znanstvenu prezentaciju i obradu bogatog kulturnog nasljeđa hrvatskog naroda u njegovim usmenim pričama.

Vesna SOLAR

Nakon dugog razdoblja u kojemu u Hrvatskoj nisu objavljivane sinteze običaja monografskoga tipa, temeljene na sustavnom istraživanju, u Institutu za etnologiju i folkloristiku nastaju tri takva djela: *Knjiga o Božiću* Dunje Rihtman-Auguštin, *Hrvatski karnevali* Ivana Lozice i *Hrvatski uskršni običaji* Jasne Čapo Žmegač.

Ivan Lozica, Hrvatski karnevali, Golden marketing, Zagreb 1997., 263 str.

Svaki od tih autora vlastitim tehnikama, metodologijama istraživanja pa i načinom opisivanja sintetizira prikupljenu građu i nudi je javnosti kao zanimljivo znanstveno, ali i popularno štivo.

Ono što izdvaja Ivana Lozicu jest kontinuitet istraživanja, raščlanjivanja i teorijskog promišljanja karnevala. Naime, autor se već godinama bavi različitim izvedbama puku tako mila običaja, što svjedoči njegova bogata bibliografija.

Događanja pokladnog kalendarskog razdoblja istraživali su i drugi domaći znanstvenici, prije svih dugogodišnji institutski suradnik Nikola Bonifačić Rožin, ali filozofskom tankočutnošću promišljanja kao i težnjom da se knjiga približi neznanstvenom svijetu, Lozica zaslužuje naslov *dotura od karnevala*, titulu kojom se i sâm često predstavlja kazivačima na terenu.

U prvom dijelu knjige nazvanom *Vrijeme "odlučeno na tance, igre i veselja"* Lozica tumači ljudsku potrebu za pokladnim razdobljem slobode i veselja smještenim između intimnog Božića i najvećeg katoličkog blagdana Uskrsa. Nikada do kraja kristijaniziran, pa onda ni dekristijaniziran, nikad potpuno prihvaćen od Crkve i vlasti, datumski promijenjiva trajanja, karneval se održao stoljećima kao nezaobilazno izdvojeno vrijeme u godišnjem tijeku svakidašnjice. Prepletanjem poganskog i kršćanskog, mrsnog i posnog, on svjedoči o vlastitoj drevnosti i snazi. Karakteristična inverzija spolnih i rodnih uloga, improvizacija, ironijska oštrica spram svakog tko je "gore", povezanost sa svadbom i smrću neki su od važnih elemenata na koje Lozica upozorava. Oni omogućuju "godišnje veliko čišćenje zajednice, katarzu koja omogućuje nov početak". Šarolikost naziva i za karneval (poklade, fašnik, mesopust) i za pokladne ophodnike ovdje dobiva svoj red i pojašnjenje.

Drugi dio knjige prikazuje hrvatska karnevalska slavlja na dvadesetak mjesta, u vremenskom rasponu od 14. do 20. stoljeća. Autor je kompilirao dostupne izvore, kombinirajući ih s rezultatima vlastitoga istraživačkog rada, obuhvativši i seoske i gradske običaje. Tako najzad unutar istih korica čitamo Relkovićeve, Oriovčaninove i Lovretičeve opise poklada u Slavoniji, upoznajemo se s *bušama* u Baranji, međimurskim *laframa*, *lampama* i *čapljama*, loborskom pokladnom svadbom, *fašenkom* u starom Zagrebu, samoborskim karnevalom, *pustom* u Buzeštini i Kastavštini, novljanskim i puntarskim *mesopustom*. Tu su i paška *Robinja*, olibske poklade, *čarojice* u Bukovici, radoške *mačkare*, donjokaštelanski *krnjeval*, splitske *maškarade* i *krnjevalade*, Bacchus u Imotskom, korčulanske *kumpanije*, lastovski *poklad* i dubrovački karnevali u sprezi s feštom sv. Vlaha.

Gdje je god bilo moguće, autor donosi i likovni prilog, nastojeći zorno predočiti fizičke (pa onda i psihičke) preobrazbe maskara i njihove rekvizite. Namjerno su odabrani noviji materijali, što svjedoči o kontinuitetu i životnosti običaja. Četrdesetak fotografija snimio je sam autor, a preostalih dvadesetak drugi autori. Iako kakvoćom snimaka i njihovim tiskom *Hrvatski karnevali* nadmašuju poslovično niske standarde znanstvenih publikacija, treba naglasiti da nije riječ o fotomonografiji — luksuzno (ili barem dostojno) izdanje sinteze o hrvatskim tradicijskim maskama stvar je budućnosti.

Političke implikacije stalno su mjesto karnevalske diverzije. Konstantnim mijenama pokladno razdoblje se prilagođuje trenutnoj slici svijeta. Kritikom i porugom ljudi zapravo nastoje izmiriti suprotnosti, nazvati stvari pravim imenom i mirno krenuti ususret Uskrsu. Kaos i nered samo su privid, dok je stvarni cilj ublažavanje društvenih tenzija. Kako Lozica kaže, "karnevalska sloboda je strogo kontrolirana. Zapravo je to samo predstava slobode, umnogome slična kazališnoj predstavi".

Današnje vrijeme nije nikakav izuzetak, štoviše ratna situacija u Hrvatskoj samo je pojačala potrebu za učvršćivanjem identiteta i kohezijom zajednice. O tome ima više riječi u dijelu nazvanom *Anatomija karnevala*, koji je ujedno i završni dio knjige. Osim razmatranja o magijskim i kritičkim sastavnicama karnevala, pozornost se obraća

karnevalskoj riječi te pomirenju inverzijom spola i dobi. Autor piše o likovima, maskama i lutkama, o ulozi životinja, o glazbi, plesu i pokretu, o jelu i piću.

U zaključnom poglavlju karneval je protumačen kao interludij narodne kulture, "kao tradicijom omogućena i uvjetovana (iako samo simbolička) redovita godišnja pobjeda cikličkog poimanja vremena nad linearnim, povijesnim vremenom vladajućega poretka".

Hrvatski karnevali nastali su unutar programa *Etnografija Hrvata: tradicija, folklor, identitet*, kao dio teme *Interdisciplinarno istraživanje vrijednosti u hrvatskoj kulturi*. Lozica je uspio pronaći formulu kako približiti vlastito znanstveno područje široj čitalačkoj publici, a izdavač Golden marketing je napravio dobar potez objavivši vrijednu etnološku i folklorističku knjigu.

Tea ŠKOKIĆ

U nizu novopriredjenih izdanja hrvatskih pisaca što ih nudi biblioteka Stoljeća hrvatske književnosti posebno mjesto zauzimaju djela usmene književnosti, neutvrdiva, anonimnog autorstva (su-stvaratelj je naime svaki njihov ponovni izricatelj), koja javnosti postaju dostupna zahvaljujući maru revnih prikupljača i zapisivača tekstova izvorno nazočnih kazivanjem, živom usmenom izvedbom. Pa ako je usmenu poslovicu, priču, predaju, bajku, epsku i lirsku pjesmu još i donekle moguće izdvojiti iz konteksta njezina uprisutnjenja, a da se zapisivanjem ne povrijede presudni strukturni čimbenici svojstveni njezinu ustrojstvu, puka zabilježba teksta narodne "drame" o folklornom će kazalištu, u kojem tekst igra ponajmanje važnu ulogu, vrlo malo reći. Znanstvena djelatnost priređivača zbirke *Folklorno kazalište*, folklorista i etnoteatologa Ivana Lozice, znači prekretnicu u hrvatskom razumijevanju prirode predstavljanja općenito, folklornoga napose. Zasluga mu je upravo u tome što je na znanstveno utemeljen način revidirao njemu prethodna poimanja narodne drame kao folklornog žanra što bi se po analogiji s pisanom književnošću ravnopravno pridruživao epici i lirici. Stoga mu je bio nametnut gotovo nemoguć zadatak, reklo bi se u suprotnosti s njegovim ključnim stavovima i o ovoj problematici: načiniti antologiju folklornih dramskih tekstova, iscrpniju i informativniju no što je bila ona Nikole Bonifačića Rožina iz 1963. (iz kolekcije *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, u kojoj su, međutim, mjesta našle i poslovice i zagonetke), antologiju kakva će biti u skladu s novijim inozemnim i hrvatskim kazališnoantropološkim uvidima i istraživanjima. Svoja vlastita razmatranja i na temu radikalno različite metodologije pristupa folklornom predstavljanju, koja ga tumači u duhu kontekstualne folkloristike oplođene, dakle, prije svega etnološkom perspektivom, i na temu uloge folklornog predstavljanja u razjašnjenju postanka i prirode kazališta uopće, a zasebice na temu konstantnih dvosmjernih doticaja s umjetničkom dramskom književnošću jednako starijih koliko i recentnoga doba, iznosi Lozica akribično već u svojem predgovoru. Taj je predgovor svojevrsan (dakako, dopunjen) sažetak njegove knjige *Izvan teatra*, objavljene 1991. godine u biblioteci Hrvatskog društva kazališnih kritičara i teatrologa. Poštujući posvema pionirski rad svojega prethodnika, nedavno preminuloga folklorista i pjesnika Nikole Bonifačića Rožina, koji je također bio svjestan značajnoga udjela predstavljačkih obilježja "dramskih prizora" koje je odabirao, ali koji je svejedno robovao ne samo stavu o središnjoj ulozi i mogućem izdvajanju "djela" nego i potrazi za sržju dramskoga u tekstu, te shodno tome i tipologizirao tekstove u svojoj knjizi (dijeleći ih na narodne glume, igre, običaje i obrede), Lozica tekstove koje donosi

Folklorno kazalište, Zapisi i tekstovi, priredio Ivan Lozica, rječnik i tumač imena i izraza Ivana Klinčić, Matica hrvatska, Zagreb 1996., 440 str. (Stoljeća hrvatske književnosti)